DE LIJKEN VAN DE KIOSK

Op zoek naar een graf voor de slachtofffers van Abbeville

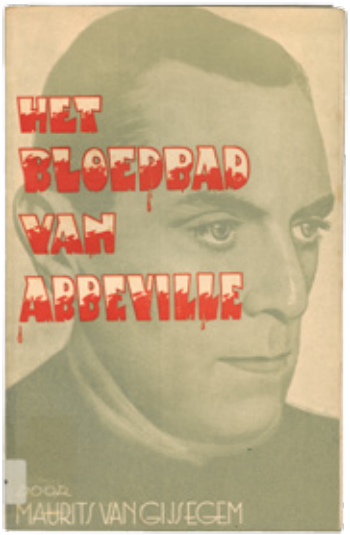

Maurits Van Gijsegem was één van de gearresteerden en publiceerde in 1941 zijn ooggetuigenverslag van de executies. [ADVN, VB4949]

Tijdens de meidagen van 1940 arresteerde de Belgische overheid duizenden 'verdachte personen' en deporteerde hen naar Frankrijk. 78 gearresteerden kwamen op zondag 19 mei aan in Abbeville waar ze werden opgesloten in de kelder van een muziekkiosk. De volgende dag executeerden de Franse officieren Mollet en Caron 21 verdachten. Joris Van Severen, de leider van het radicale en autoritaire Verbond van Dietse Nationaal-Solidaristen (Verdinaso of kortweg Dinaso), was het bekendste slachtoffer. In de pers en de propaganda vloeide veel inkt over 'het bloedbad van Abbeville', maar nog tijdens de oorlog verdween de aandacht en bleven de lijken achter in de Franse grond.

Een praalgraf voor de leider en zijn trouwe soldaat

In de zomer van 1940 werd een eerste initiatief genomen om de lichamen van Joris Van Severen en Jan Rijckoort, Dinaso-lid en persoonlijke vriend van Van Severen, te repatriëren. Beide families gaven Raoul Hoornaert, Max Buyck, Joris Defoirdt en Maurice Decock de machtiging om de stoffelijke resten over te brengen, terwijl de burgemeesters van Wakken en Brugge instemden met een herbegraving in hun gemeente. Deze onderneming werd gehinderd door het Duitse onderzoek naar de gebeurtenissen in Abbeville dat pas in 1942 werd afgerond met de terechtstelling van de Franse officieren Mollet en Caron. Daarenboven bestond vanuit verschillende hoeken de vrees voor een politieke recuperatie van een herbegraving van de Verdinaso-leider in België.

Kort na de oorlog ondernam Leon Van Severen een nieuwe poging om het lichaam van zijn broer over te brengen naar het familiegraf in Wakken. Om de nodige toelatingen te krijgen, contacteerde hij in augustus 1946 het ministerie van Binnenlandse Zaken en de burgemeester van Abbeville. Vanuit Frankrijk kreeg hij spoedig een positief antwoord en werd voor de afhandeling doorverwezen naar de Pompes Funèbres Générales d'Abbeville, de dienst verantwoordelijk voor het beheer van de begraafplaatsen. Van Severen contacteerde hen pas in de zomer van 1947, wanneer hij ook de goedkeuring van Piet Vermeylen, minister van Binnenlandse Zaken, op zak had. Toch zou het nooit tot een repatriëring komen.

Onder invloed van Louis Gueuning, de voormalige Verdinaso-leider van de Romaanse gouwen en de stichter van de Joris Van Severen-Orde, ging de familie akkoord met het voorstel een monumentaal graf voor Joris Van Severen én Jan Rijckoort op het kerkhof van Abbeville te plaatsen. In het voorjaar van 1948 nam Leon Van Severen contact op met het gemeentebestuur van Abbeville om toelating te vragen voor de gewijzigde plannen. Nadat hij in 1949 de akte voor de eeuwige concessie ontving, startte een comité met de fondsenwerving voor de oprichting van het grafmonument. De breed verspreide oproep resulteerde in negatieve reacties van oud-Dinaso's Frantz Van Dorpe, Paul Persyn en Jef Van Bilsen. Zij vreesden voor de politieke intenties van één specifieke strekking van de Dinaso-beweging. De familie Van Severen en de groep Gueuning hielden echter voet bij

Het eerste graf van Joris Van Severen in Abbeville, 1941. [ADVN, F39]

Het praalgraf van Joris Van Severen en Jan Rijckoort, 1971. [ADVN, AC1022]

stuk en in oktober 1949 werden Van Severen en Rijckoort ontgraven en bijgezet in de nieuwe grafkelders. Anderhalf jaar later werd het grafmonument, ontworpen door Maurits Van Cauwelaert met beelden van Roel D'Haese, voltooid en bij de elfde verjaardag van het drama in Abbeville plechtig ingewijd.
De stoffelijke resten van de overige slachtoffers was een minder eervol lot beschoren. Tijdens en kort na de oorlog werden de lichamen van de Hongaar Miguel Sonin-Garfunkel, de Tsjech Leon Hirschfeld en de Belgische Rex-sympathisant René Wéry nog gerepatrieerd. De resterende graven werden echter verwaarloosd en raakten overwoekerd. Niemand leek zich het lot van de meer anonieme 'verdachten' aan te trekken, tot een paar individuele initiatieven poogden de resterende slachtoffers alsnog een waardig memoriaal te schenken.

Een waardig graf voor een grootmoeder

Als achttienjarig meisje werd Gaby Warris (1922-2013) op 10 mei 1940 samen met haar moeder Maria-Gabrielle Geeroms en grootmoeder Maria Ceuterick opgepakt door de Brugse politie. Haar vader, Ernst Warris, was als 'verdacht persoon' het eigenlijke doel van de actie. Omdat hij zich op dat moment in Nederland bevond, werden de drie vrouwen gearresteerd en zouden ze deel uitmaken van het konvooi dat op 19 mei in Abbeville terecht kwam. Maria Ceuterick behoorde tot één van de 21 gefusilleerden. Gaby Warris en haar moeder overleefden het drama.
25 jaar nadat ze onder de kiosk zat opgesloten met 77 andere verdachten wou de in Nederland wonende en ondertussen gehuwde Gaby Lijnkamp-Warris in mei 1965 terugkeren naar Abbeville. Met de intentie een bloemenkrans neer te leggen bij het graf van haar grootmoeder, reisde Gaby Warris op 16 mei 1965 mee met de bus van het Nationaal Studie- en Documen-

Gaby Warris en haar moeder kijken in de kelder waar ze een jaar eerder zaten opgesloten, 1941. [ADVN, F39]

Links: Na de ontdekking van de overwoekerde graven maakten Gaby Warris en haar gezin in juni 1965 de graven schoon. [ADVN, F292]

Onder: Tekening *Het massagraf* door Gaby Warris, s.d. [ADVN, VTB257]

tatiecentrum Joris Van Severen die op weg was naar de jaarlijkse bedevaart in Abbeville. Daar trof ze na een moeizame zoektocht de overwoekerde graven van de slachtoffers aan. Verontwaardigd over de verwaarlozing van de begraafplaats keerde ze enkele weken later met haar gezin terug om de graven van de slachtoffers schoon te maken. Om verdere nalatigheid te voorkomen, richtte ze een brief aan president Charles De Gaulle. In een schriftelijk antwoord liet het Franse ministerie van Oudstrijders en Oorlogsslachtoffers weten dat het onderhoud de verantwoordelijkheid was van de gemeente Abbeville. De gemeente Abbeville besloot echter in maart 1969 dit deel van het kerkhof te ontruimen voor een nieuwe ingebruikname. Tegen die tijd had de Volksbund Deutsche Kriegsgräberfürsorge het lichaam van Paul Günther, één van de Duitse slachtoffers, reeds overgebracht naar het Duits oorlogskerkhof in Bourdon. De gemeente zelf wou de nabestaanden van de vijftien resterende slachtoffers de keuze aanbieden de stoffelijke resten over te brengen naar een andere gemeente of een nieuwe concessie te nemen op een ander deel van het kerkhof van Abbeville. Bij gebrek aan gegevens van de families richtte de gemeente zich dan maar tot de personen die zich het lot van de graven eerder al aantrokken. Zo ontving naast Gaby Warris ook Jos Janssens op 30 juni 1971 een brief van de gemeente Abbeville met een oproep om hulp.

Een graf voor de vijftien van Abbeville

Jos Janssens (1908-2003) was zaakvoerder van een fruitverwerkingsbedrijf in het Antwerpse Broechem. Tijdens een vakantie in Noord-Frankrijk bracht hij in september 1970 een bezoek aan het grafmonument voor Joris Van Severen in Abbeville. Daar sprak

het gemeentepersoneel hem aan in de hoop via de 'geïnteresseerde bezoeker' de adresgegevens van de nabestaanden te verzamelen. Om ruchtbaarheid te geven aan de oproep van 30 juni 1971 plaatste hij via het lokale Volksunie-bestuurslid Wim Duys een oproep in *Wij*, het weekblad van de VU, en later ook in *Broederband*.
Meteen na het verschijnen van de oproep liepen bij Janssens de eerste reacties binnen, voornamelijk uit bezorgdheid voor het graf van Van Severen. Rudy Pauwels, notaris uit Deinze, uitte als eerste zijn bezorgdheid over het graf van zijn oom Joris Van Severen, maar zag hierin ook een opportuniteit om de stoffelijke resten alsnog in het familiegraf in Wakken onder te brengen. De formulering in *Wij* liet namelijk ruimte voor de interpretatie dat ook het graf van Van Severen en Rijckoort ontruimd zou worden. Ondanks het feit dat op dit graf een eeuwige concessie rustte, bleef dit misverstand nog een tijdlang overeind.

Een mededeling van de gemeente Abbeville dat de slachtoffers op 20 januari 1972 ontgraven zouden worden en zonder opeising door familie of vrienden drie maanden later in de knekelput dreigden te belanden, maakte actie hoogdringend. Met de hulp van Emiel Zurings uit Wijnegem organiseerde Janssens op 6 februari 1972 een publieke vergadering in het Gentse Vlaams Huis De Roeland. Daar sprak het Joris Van Severen Komitee, bij monde van Hendrik Broekaert, zijn engagement uit om alle slachtoffers, inclusief Van Severen en Rijckoort, naar België over te brengen. Een maand later werd op een tweede publieke vergadering, ditmaal in Wijnegem, dat initiatief gecontesteerd door andere neo-Dinaso groepen. Zij opteerden voor het behoud van de graven in Abbeville en ook Rudy Pauwels protesteerde dat de toekomst van het graf van Van Severen en Rijckoort *"in geen enkele mate gebonden mag worden"* aan een oplossing voor de andere slachtoffers. Nu het helemaal duidelijk was dat het initiatief voor 'de vijftien van Abbeville' geen link had met Van Severen, taande de publieke interesse.

Jos Janssens, jaren 1970 [archief familie Janssens, Broechem]

Jos Janssens bleef het echter opnemen voor de onbekende slachtoffers en probeerde zoveel mogelijk gegevens over hen te verzamelen. Een comité bestaande uit Janssens, Zurings, Frans Van Immerseel, Jules De Cock, dom Amandus Dumon, Leon Rochtus en Jan Brouns vatte in maart 1972 een nieuw plan op. De lichamen van de vijftien slachtoffers, zonder Van Severen en Rijckoort dus, zouden worden herbegraven op het kerkhof van de gemeente Schilde. De overbrenging zou gebeuren door de Broechemse afdeling van het Rode Kruis, waarvan Janssens' zoon de verantwoordelijke geneesheer was. De gemeente Abbeville verklaarde zich akkoord met het voorstel dat iemand zich garant zou stellen voor iedere overledene indien nabestaanden alsnog de stoffelijke resten zouden opeisen. Om de operatie te kunnen organiseren, werd de overbrenging van de beenderen uitgesteld en werden deze tijdelijk in kartonnen dozen bewaard. Langs de directeur-generaal van het Belgische Rode Kruis poogde

Janssens bij de Belgische overheid de noodzakelijke toelating en financiële tussenkomst te krijgen voor de overbrenging die werd geraamd op 50 000 Belgische frank (BEF). De ministeries van Binnenlandse Zaken, Justitie en Volksgezondheid verklaarden zich achtereenvolgens onbevoegd en verwezen finaal door naar de Franse overheid. Ondertussen had het comité zelf bijna 10 000 BEF ingezameld en organiseerde het op 14 mei 1972 in Antwerpen een bijeenkomst om de handtekeningen voor garantstelling te verzamelen. Eén van de weinige aanwezigen daar was Gaby Lijnkamp-Warris.

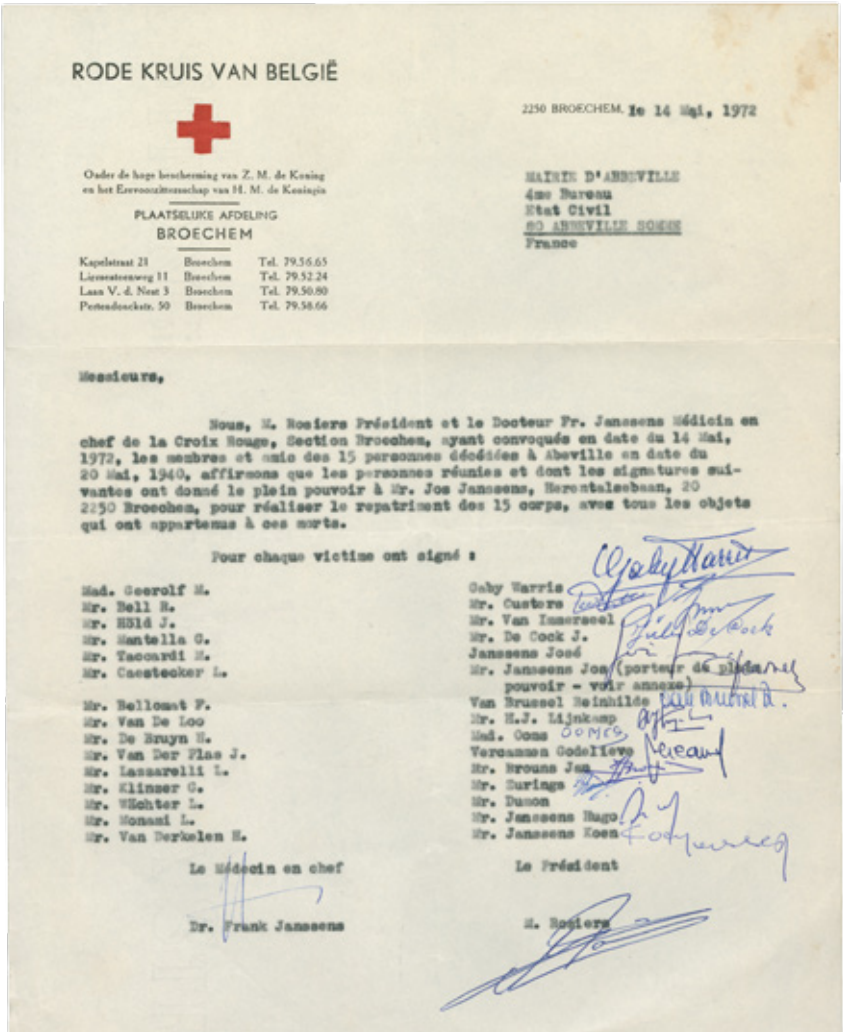

RODE KRUIS VAN BELGIË

Onder de hoge bescherming van Z. M. de Koning en het Eerevoorzitterschap van H. M. de Koningin

PLAATSELIJKE AFDELING
BROECHEM

Kapelstraat 21 Broechem Tel. 79.56.65
Lierseteenweg 11 Broechem Tel. 79.52.24
Laan V. d. Nest 3 Broechem Tel. 79.50.80
Pottendoeckstr. 50 Broechem Tel. 79.58.66

2250 BROECHEM, le 14 Mai, 1972

MAIRIE D'ABBEVILLE
4me Bureau
Etat Civil
80 ABBEVILLE SOMME
France

Messieurs,

Nous, M. Rosiers Président et le Docteur Fr. Janssens Médecin en chef de la Croix Rouge, Section Broechem, ayant convoqués en date du 14 Mai, 1972, les membres et amis des 15 personnes décédées à Abeville en date du 20 Mai, 1940, affirmons que les personnes réunies et dont les signatures suivantes ont donné le plein pouvoir à Mr. Jos Janssens, Herentalsebaan, 20 2250 Broechem, pour réaliser le repatriment des 15 corps, avec tous les objets qui ont appartenus à ces morts.

Pour chaque victime ont signé :

Mad. Geerolf M.
Mr. Bell R.
Mr. Höld J.
Mr. Mantella G.
Mr. Tacoardi M.
Mr. Caestecker L.

Mr. Bellomat F.
Mr. Van De Loo
Mr. De Bruyn H.
Mr. Van Der Plas J.
Mr. Lazzarelli L.
Mr. Klinzer G.
Mr. Wächter L.
Mr. Monani L.
Mr. Van Derkelen H.

Gaby Warris
Mr. Custers
Mr. Van Immerseel
Mr. De Cock J.
Janssens José
Mr. Janssens Jos (porteur de plein pouvoir - voir annexe)
Van Brussel Reinhilde
Mr. H.J. Lijnkamp
Mad. Coms
Veroamen Godelieve
Mr. Brouns Jos
Mr. Surings
Mr. Dunon
Mr. Janssens Hugo
Mr. Janssens Koen

Le Médecin en chef

Dr. Frank Janssens

Le Président

M. Rosiers

Van vijftien naar drie

Na talrijke pogingen om bij de Franse, Nederlandse en Belgische overheden, pers en organisaties voor oorlogsslachtoffers aan de alarmbel te trekken, werd Gaby Warris in maart 1972 door de gemeente Abbeville en dom Dumon op de hoogte gebracht van het initiatief van Jos Janssens. Warris zegde meteen haar morele en financiële steun toe aan het initiatief. Dankzij de uitgebreide documentatie van Warris kon Janssens eindelijk een gedetailleerde lijst van de slachtoffers opstellen. Tot zijn verrassing was de groep nog heterogener dan aanvankelijk gedacht; behalve vijf Belgen bevonden er zich vier Italianen, drie Duitsers, twee Nederlanders en een Canadees onder de slachtoffers. Contacten met de ambassades van de verschillende landen resulteerden erin dat de Duitsers Gilbert Klinzner, Ludwig Wächter en Jozef Höld in juni 1972 door de Volksbund Deutsche Kriegsgräberfürsorge overgebracht werden naar Bourdon aan de Somme, net als Paul Günther een paar jaar eerder.

Leo Custers, journalist bij de *Gazet van Antwerpen*, was het initiatief van Janssens genegen en schreef er met *De 15 van Abbeville op de beenderenhoop?* een eerste artikel over. Samen met Gaby Warris trok hij eind mei 1972 naar Abbeville voor een uitgebreide reportage. Een maand later zou Warris nog eens terugkeren met een journalist van het Nederlandse weekblad *Panorama*. Die persaandacht resulteerde in een parlementaire vraag van VU-kamerlid Mik Babylon aan de minister van Buitenlandse Zaken. Het antwoord van minister Harmel bevestigde de wil om tussen te komen, maar weigerde hiervoor het nodige krediet te verlenen. Naast de toelating voor de overbrenging en de financiering van de operatie dook er nog een derde probleem op. Nadat een herbegraving in Schilde niet mogelijk bleek, werd door bemiddeling van Frans Van Immerseel een oplossing gevonden in de grafkelders van de abdij van Averbode. Het ministerie van Volksge-

De verklaring van het Rode Kruis waarin vijftien personen zich garant stelden voor de vijftien stoffelijke resten, 14 mei 1972. [ADVN, D16608(2/1)]

Gaby Warris bij de graven van de vijftien van Abbeville, 1972. [ADVN, VFC239]

volgende parlementaire vraag antwoordde minister Renaat Van Elslande dat Buitenlandse Zaken bereid was tussen te komen om de betrokken Belgen over te brengen, maar enkel op verzoek van de betrokken families. Met hernieuwde hoop om haar grootmoeder over te brengen naar Brugge, richtte Gaby Warris in januari 1974 een verzoekschrift aan minister Van Elslande.

Het dossier verdween echter opnieuw naar de achtergrond tot in het najaar 1977 het boek *Dossier Abbeville* van Carlos Vlaemynck verscheen. Van de nieuwe publieke aandacht maakte Vlaemynck gebruik om langs VU-senator Guido Van In het dossier van de slachtoffers opnieuw in het parlement te brengen. Op 21 augustus 1978 ten slotte antwoordde het ministerie van Binnenlandse Zaken: *"overeenkomstig een akkoord met de Franse overheid, zullen de stoffelijke resten van drie Belgen door*

zondheid weigerde echter dit plan goed te keuren. Na deze tegenslag, maar vooral door het gebrek aan financiële en politieke steun stierf het humanitaire initiatief van Jos Janssens in 1973 een stille dood.
In de zomer van 1973 kwam de grafproblematiek opnieuw in de publieke aandacht door een reportage in het *Brugsch Handelsblad*. Samen met Jules De Cock, overlevende van 20 mei 1940, was de Brugse historicus Carlos Vlaemynck naar Abbeville getrokken. Daar lagen de stoffelijke resten van de 12 resterende slachtoffers nog steeds in kartonnen dozen te wachten op de overbrenging naar België. Na een korte briefwisseling met een ontmoedigde Jos Janssens gaf Vlaemynck met de steun van De Cock en Warris het dossier in handen van CVP-kamerlid Fernand Vandamme. Op de daaruit

De grafzerken van Caestecker, Monami en Ceuterick op de militaire begraafplaats van De Panne. [ADVN, F292]

toedoen van zijn diensten worden gerepatrieerd en op de militaire begraafplaats van De Panne worden teraarde besteld". Die drie Belgen waren Maria Ceuterick, grootmoeder van Gaby Warris, Louis Caestecker, Brugs communist, en Lucien Monami, communistisch gemeenteraadslid van Sint-Gillis. De twee andere Belgische slachtoffers kwamen echter niet in aanmerking voor repatriëring omdat ze in mei 1940 effectief verdacht werden van spionage. De overbrenging van de drie Belgen gebeurde echter in alle stilte zodat het nog vijf jaar duurde vooraleer de nabestaanden op navraag van Vlaemynck en Van In te weten kwamen dat de overbrenging had plaatsgevonden. De zoon van Lucien Monami bleef hierover zelfs onwetend tot 2006. Er vonden geregeld plechtigheden plaats bij de drie grafzerken tot in 1996 op initiatief van Gaby Warris in de Wollestraat in Brugge een naamplaat onthuld werd voor de vier Brugse slachtoffers van Abbeville.
Van de 21 slachtoffers verdwenen uiteindelijk negen stoffelijke resten eerloos in de knekelput van Abbeville: de Belgen Jean-Henri De Bruyn en Hector Vanderkelen, de Canadees Robert Bell, de Italianen Ferrucio Bellumat, Luigi Lazarelli, Guiseppe Mantella, Mirko Taccardi en tot slot de Nederlanders Willem van de Loo en Johannes van der Plas. **[TC]**

Bronnen bij deze bijdrage: ADVN, Archief Jos Janssens (AC1022) en Archief Gaby Lijnkamp-Warris (AC284) ; C. Vlaemynck, *Dossier Abbeville: Arrestaties en deportaties in mei 1940*, Leuven, 1977 ; P. Meeus, *Hic quiescit resurrectionem exspectans Joris van Severen*, in: *Jaarboek Joris van Severen, deel 2*, Ieper, 1998, pp. 137-172 ; T. Trachet, *Het drama van Abbeville*, Antwerpen, 2009.

Schilderij *Het bloedbad van Abbeville* door Gaby Warris, s.d. [ADVN, F292]